

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2019, Issue 2, Volume 14, Pages 72-86. ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963 Submitted: 15. 10. 2019 Accepted: 15.11. 2019 Published: 30.12. 2019</p>
---	---

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**DREPTUL LA APĂRARE A INculpATULUI ABSENT LA PROCES
ПРАВО ЗАЩИТЫ ОБВИНЯЕМОГО В ЕГО ОТСУТСТВИЕ
THE RIGHT TO DEFENSE OF THE DEFENDANT ABSENCE TO PROCESS**

IALANJI Arina* / IALANJI Arina / ЯЛАНЖИ Арина

**ABSTRACT:
THE RIGHT TO DEFENSE OF THE DEFENDANT ABSENCE TO PROCESS**

In this article, we will analyze the defense of the defendant absent in the trial, renouncing him at the lawyer and granting an ex officio defense. The essence of an effective defense will be analyzed. In addition, the international regulation on the rights of the defense will be presented, with the presentation of national case law and the European Court of Justice in relation to the finding of interference in the defendant's rights absent from trial in connection with the lawyer's involvement.

Keywords: *the right to defense; quit up the lawyer; effective legal assistance; compliance with procedural obligations by a lawyer; the right to be present at the trial, criminal trial.*

JEL Classification: K14, Z19

**РЕЗЮМЕ:
ПРАВО ЗАЩИТЫ ОБВИНЯЕМОГО В ЕГО ОТСУТСТВИЕ**

В этой статье мы проанализируем защиту ответчика, отсутствующего в зале заседания, отказавшего от его защиты адвоката и подтверждение его гражданской защиты. Будет проанализирована сущность эффективной защиты. Кроме того, международное регулирование будет представлено на правах защиты с представлением национального прецедентного права и Европейского суда по правам человека, относительно обнаружения вмешательства в права ответчика, отсутствующего в зале заседания, в связи с причастностью адвоката.

Ключевые слова: *право на защиту; оставленный адвокат; эффективная юридическая помощь; согласие с процедурными обязательствами адвоката; право присутствовать на процессе; уголовный процесс.*

JEL Classification: K14, Z19

УДК: 342.7, 343.2/7, 343.11

* **IALANJI Arina** - Magistru în drept, lector universitar, catedra drept patrimonial, Universitatea Tehnică din Moldova (Chișinău, Republica Moldova); / **IALANJI Arina** - Master in Law, Department of Heritage Law, University Lecturer at the Technical University of Moldova (Chisinau, Republic of Moldova); / **ЯЛАНЖИ Арина** – Магистр права, преподаватель кафедры имущественного права Технического университета Молдовы (Кишинев, Республика Молдова). **E-mail:** ialanjarina@mail.ru

REZUMAT:

DREPTUL LA APĂRARE A INculpATULUI ABSENT LA PROCES

În acest articol vom analiza dreptul la apărare al inculpatului absent la proces, renunțul acestuia la avocat și acordarea unui apărător din oficiu. Va fi analizată esența unei apărări eficiente. De asemenea va fi prezentată reglementarea internațională pe marginea dreptului la apărare cu prezentarea jurisprudenței naționale și a Curții Europene în domeniu privind constatarea unor ingerințe în drepturile inculpatului absent la proces în legătură cu implicarea avocatului.

Cuvintele cheie: dreptul la apărare, renunț la apărător, asistență juridică efectivă, respectarea obligațiilor procesuale de către avocat, dreptul de a fi prezent la proces, proces penal.

JEL Classification: K14, Z19

CZU: 342.7, 343.2/7, 343.11

Introducere

Articolul 6 alătură dreptul de a se apăra și acordarea unui ajutor judiciar gratuit cerințelor impuse intereselor justiției care corespund în esență respectării principiului egalității de mijloace și dreptului la un proces echitabil. În jurisprudența referitoare la această dispoziție, până acum Curtea stabilea deosebirea dintre protecția de fapt și protecția de drept. În cauzele *Artico vs. Italia* (1980)¹ și *Goddi vs. Italia* (1984),² tribunalele italiene desemnaseră un avocat pentru a-i reprezenta pe reclamanți. Nici unul dintre avocații astfel desemnați nu l-a reprezentat în fapt pe clientul său și cei doi acuzați au fost recunoscuți vinovați de fapte penale. Curtea a respins argumentul Guvernului conform căruia legislația italiană presupune că avocatul desemnat acționează în numele clientului său cel puțin până în momentul când este în mod oficial înlocuit sau rezultă în orice alt mod că a încetat obligația sa de reprezentare. Curtea a concluzionat în sensul că există o încălcare a articolului 6, în ambele cazuri, evidențiind că articolul obliga la acordarea de „asistență” și nu l-a „desemnarea” unui avocat.

Dreptul persoanei acuzate la un proces echitabil implică și dreptul acesteia de a participa la ședințele judecătorești.³ Este important că Curtea a hotărât că dreptul persoanei de a se apăra ea însăși nu este un drept absolut, astfel în cazul *Croissant contra Germaniei*,⁴ s-a declarat că adresarea învinutului după asistență juridică oferită de un avocat nu vine în contradicție cu art. 6 alin. (3) lit. c) din Convenție. Dreptul acuzatului de a se apăra singur nu trebuie confundat cu prezența personală a acestuia în instanță. Cum a menționat Curtea dreptul inculpatului de a lua parte personal la dezbaterile procesului său decurge din scopul și din obiectul ansamblului acestui text, dreptul la un proces echitabil. Este inadmisibilă recunoașterea dreptului de a se apăra singur, fără prezența acestuia în instanță.

Respectiv în cazul lipsei inculpatului de la procesul penal și adoptarea unei decizii de judecare a cauzei în lipsa acestuia, organelor de drept le revine obligația de a asigura reprezentarea intereselor pe parcursul procesului de către un apărător acordat din contul statutului, sau a apărătorului ales de acesta. Astfel judecarea cauzei în lipsa inculpatului implică participarea obligatorie a avocatului în vederea asigurării principiului contradictorialității. În cazul dacă inculpatul la etapa inițială a procesului penal a renunțat la apărător acest renunț fiind admis de instanță, iar ulterior se eschivează de la prezentarea la proces, instanței îi revine obligația de a desemna un avocat.

CEDO garantează dreptul fiecărei persoane acuzate de o infracțiune „să se apere ea însăși sau să fie asistată de un apărător ales de ea și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistată în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer”, în condițiile Art. 6(3) c) al CEDO. Urmează a fi relevat ca în cauza *Goddi v. Italia*, Curtea a stabilit că

¹ Duculescu V. Protecția juridică a drepturilor omului - mijloace interne și internaționale. Ediție nouă revizuită și adăugată. București: Editura Lumina Lex, 2008. 476 p.

² Popa V.V. ș.a. Drepturile Omului. București: Editura C. H. Beck, 2005. 260 p.

³ Hotărârea CEDO *Ekbatani c. Suedia*, hotărârea din 26 mai 1988, paragraful 25. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100704> (Vizitat la: 03.10.2019).

⁴ Hotărârea CEDO *Croissant vs Germania*, 25 septembrie 1992, par. 33, 34. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57736> (Vizitat la: 01.10.2019).

asistența juridică urmează a fi „practică și efectivă”, iar în speța *Poitrimol v. France*,¹ s-a statuat că chiar absentând intenționat acuzatul își păstrează dreptul la asistență juridică la toate ședințele de judecată. Legislația Republicii Moldova, la fel, garantează dreptul la asistență juridică tuturor părților într-un proces penal și asistență juridică gratuită persoanelor acuzate care nu dispun de mijloace financiare pentru a plăti asemenea servicii de sine stătător.

Standardele internaționale prescriu accesul prompt la serviciile unui avocat tuturor persoanelor arestate sau deținute, indiferent de existența sau lipsa acuzațiilor penale. Principiile de bază cu privire la rolul avocaților elaborate de ONU,² stipulează că persoanelor acuzate trebuie să li se ofere acces la avocați nu mai târziu de 48 de ore din momentul reținerii sau a detenției. Atunci când acuzatul solicită un avocat de la procuror, acesta din urmă trebuie să onoreze această cerere.³ În conformitate cu jurisprudența CtEDO, o persoană acuzată de o infracțiune are dreptul la asistență juridică gratuită atunci când sunt îndeplinite două condiții: 1) acuzatul nu dispune de mijloace financiare suficiente pentru a plăti reprezentarea sa legală și 2) interesele justiției impun reprezentarea legală.⁴ CtEDO va considera ca fiind o încălcare a acestei cerințe dacă există indicii că acuzatul nu-și poate permite un avocat, nu există alte indicii contrare clare, iar persoanei nu i s-a oferit un avocat.⁵ În procesul de determinare a faptului dacă interesele justiției cer ca unui acuzat să-i fie acordată asistență juridică gratuită, CtEDO va lua în considerație gravitatea infracțiunii, severitatea eventualei sentințe și complexitatea cauzei.⁶ Atunci când este vorba de libertatea acuzatului, cerința cu privire la interesele justiției a fost îndeplinită.⁷ Autoritățile au responsabilitatea să ofere asistență juridică calificată. Această cerință nu este îndeplinită doar prin desemnarea formală a unui avocat. Dacă instanța este atenționată cu privire la orice deficiențe ale avocatului numit de către acesta, ea trebuie să le remedieze,⁸ „exercitându-și rolul de supraveghere, instanța trebuie să se asigure că acuzatul beneficiază cu adevărat de dreptul la un avocat”. Totuși, autoritățile nu pot fi responsabile pentru toate neajunsurile unui avocat public. Dacă instanța nu este atenționată cu privire la greșelile făcute de avocat, ea nu poate purta răspundere pentru acestea. Instanța poate fi trasă la răspundere numai dacă greșelile sunt aduse în atenția judecătorilor (de exemplu, de către acuzat) sau acestea sunt evidente.⁹

Drepturile:

Dreptul la apărare și asistență juridică abordează două drepturi separate,¹⁰ dar conexe între ele – dreptul persoanei bănuite sau învinuite de a se apăra ea însăși și dreptul la consultație juridică, asistență și reprezentare. Ambele drepturi constituie cerințe premergătoare esențiale pentru accesul la o apărare penală efectivă. Astfel, apărarea ca noțiune presupune activitatea desfășurată de o persoană în vederea valorificării intereselor sale lezate și combaterii acuzațiilor ce i se aduc. Dreptul la apărare constă în facultățile sau posibilitățile recunoscute prin lege persoanelor de a-și valorifica interesele legitime încălcate și de a se apăra împotriva unor învinuiri drepte sau nedrepte. Astfel, acesta poate fi interpretat sub două aspecte: unul material care cuprinde întregul complex de drepturi și garanții procesuale care

¹ Hotărârea CEDO *Poitrimol vs Franța*, hotărârea din 23 noiembrie 1993, par. 34. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57858> (Vizitat la: 03.08.2019).

² Principiile de Bază ale Rolului Avocatului, adoptate la Congresul al Optulea al Națiunilor Unite despre Prevenirea Crimei și a Tratatului Delicvenților. Havana (Cuba) 27 august-7 septembrie 1990, pct. 7.

³ Hotărârea CEDO *Berlinski vs Polonia*, hotărârea din 20 iunie 2002, par. 77. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60521> (Vizitat la: 03.11.2019).

⁴ Hotărârea CEDO *Artico vs Italia*, hotărârea din 13 mai 1980, par. 34. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424> (Vizitat la: 01.09.2019).

⁵ Hotărârea CEDO, *Pakelli vs Germania*, hotărârea din 25 aprilie 1983, par. 34. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554> (Vizitat la: 03.11.2019).

⁶ Hotărârea CEDO, *Lagerblom vs Suedia*, hotărârea din 14 ianuarie 2003, par. 51. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60884> (Vizitat la: 01.11.2019).

⁷ Hotărârea CEDO *Benham vs. Marea Britanie*, 06 octombrie 1996, par. 60. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57990> (Vizitat la: 01.09.2019).

⁸ Hotărârea CEDO *Artico vs Italia*, hotărârea din 13 mai 1980, par. 33. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424> (Vizitat la: 01.09.2019).

⁹ Hotărârea CEDO *Kamasinski c. Austriei*, hotărârea din 19 decembrie 1989, par. 65. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614> (Vizitat la: 03.09.2019).

¹⁰ Cape Ed., Namoradze Z. Apărarea penală efectivă în Europa de Est: Bulgaria, Lituania, Republica Moldova. LARN, Rețeaua reformatoilor de asistență juridică. Chișinău: LARN Rețeaua reformatoilor de asistență juridică, 2013. XVII, 276 p.

asigură părților posibilitatea de a-și apăra drepturile și altul formal dreptul părților de a-și angaja apărător.

Directiva propusă Consiliului Europei și Parlamentului European cu privire la Accesul la un Avocat¹ se referă doar la ultimul drept. Cele două drepturi nu sunt alternative egale. Ambele forme de apărare au propria lor funcție procesuală : bănuitul contribuie cu personalitatea și cunoștințele sale despre fapte și circumstanțe, iar avocatul – cu cunoștințele juridice, competențele și experiența profesională.

Conform jurisprudenței CtEDO este clar că o persoană învinuită de săvârșirea unei infracțiuni are dreptul să fie prezentă la propriul proces și să participe la proceduri.²

Totuși, acesta nu este un drept absolut, ci „trebuie reconciliat cu interesul public și cu interesele justiției” astfel încât această coliziune să se finalizeze cu un „echilibru rezonabil”.³ Această problemă a fost frecvent ridicată în fața Tribunalului Penal Internațional, în cazul Karadzic, tribunalul a decis că dreptul la autoprezentare poate fi limitat, dacă învinuitul blochează substanțial și persistent desfășurarea corespunzătoare a propriului proces.⁴ De asemenea și CtEDO a hotărât că statele se bucură de o marjă largă de apreciere în această privință și pot cere numirea obligatorie a unui avocat, dacă interesele justiției o cer.⁵ Curtea a acceptat în cazul Croissant că aceste circumstanțe pot include obiectul cauzei, complexitatea chestiunilor de fapt și de drept, precum și personalitatea învinuitului,⁶ și a statuat că este legitim să se solicite asistență juridică când este depus un recurs.⁷ Aceasta presupune că în unele circumstanțe a avea asistența unui avocat este considerat ca fiind în interesele cele mai bune ale învinuitului, astfel încât acesta să fie cel mai bine informat despre drepturile sale cu scopul ca apărarea să fie una efectivă.

Cu toate acestea, rămâne sub semnul întrebării dacă impunerea unui avocat împotriva voinței clientului poate fi considerată în conformitate cu dreptul la un proces echitabil. Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Yugoslavie (ICTY) a argumentat în cazul Seselj că fraza „în interesele justiției” presupune un scop larg de aplicare: aceasta include dreptul la un proces echitabil, ceea ce nu constituie doar dreptul fundamental al învinuitului, dar de asemenea și interesul fundamental al Tribunalului asociat cu propria legitimitate. În contextul dreptului la un proces echitabil, trebuie luate în considerare durata, dimensiunea și complexitatea acestuia. Probleme juridice complexe, probatorii și de procedură care apar într-un caz de o asemenea magnitudine pot cădea în afara competenței chiar și a unui învinuit calificat din punct de vedere juridic, în special în cazul în care învinuitul se află în detenție, fără a avea acces la facilitățile de care are nevoie. În plus, Tribunalul are un interes legitim să se asigure că procesul se desfășoară într-un timp util, fără întreruperi sau amânări.⁸

Din acest caz este clar că impunerea asistenței juridice poate fi justificată prin referirea mai degrabă la interesele tribunalului și scopul asigurării unui proces expeditiv decât interesele învinuitului. În practică s-a dovedit a fi extrem de dificil pentru apărare să reprezinte în mod efectiv persoana învinuită, atunci când lipsesc instrucțiunile din partea clientului și afirmațiile acestuia referitoare la ceea ce consideră a fi adevărat sau greșit sau despre cum înțelege el faptele. După cum a stabilit Curtea

¹ Propunerea pentru o Directivă a Parlamentului European și a Consiliului cu privire la Dreptul de Acces la un Avocat în cadrul Procedurilor Penale și dreptul de a comunica în timpul arestului, Bruxelles, 08 iunie 2011, COM (2011) 326 final. Capitolul 5, Articolul 4.3.2.

² Hotărârea CEDO, decizia din 12 februarie 1985, în cauza Collozza vs Italiei, par. 27. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57462> (Vizitat la: 03.09.2019).

³ Hotărârea CEDO Croissant vs Germania, 25 septembrie 1992, par. 29. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57736> (Vizitat la: 01.10.2019).

⁴ Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Yugoslavie (ICTY), 05 noiembrie 2009, Procurorul vs Radovan Karadzic, nr. IT-95/18-T. [Online]: <http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tdec/en/091105.pdf> (Vizitat la: 13.10.2019).

⁵ Hotărârea CEDO, Correia de Matos vs Portugalia, hotărârea din 04 aprilie 2018. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182842> (Vizitat la: 07.09.2019).

⁶ Hotărârea CEDO Croissant vs Germania, 25 septembrie 1992, par. 30. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57736> (Vizitat la: 01.10.2019).

⁷ Hotărârea CEDO, Gillow vs Marea Britanie, hotărârea din 24 noiembrie 1986, par. 69. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57493> (Vizitat la: 07.08.2019).

⁸ Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Yugoslavie (ICTY), 09 mai 2003, Hotărârea cu privire la demersul Procurorului de a numi un avocat care să-i acorde asistență lui Vojislav Seselj, cazul nr.IT-03-67-PT, alin. 21. [Online]: <http://www.icty.org/x/cases/seselj/tdec/en/030509.htm> (Vizitat la: 15.09.2019).

Supremă a SUA în cazul *Faretta vs California*: recunoașterea de către această Curte a dreptului la auto-reprezentare, autoritatea curții federale de a se pronunța în chestiuni constituționale și constituțiile statelor care indică asupra naturii fundamentale a acestui drept formează un consens greu de ignorat. Ne confruntăm cu o convingere aproape universală atât din partea cetățenilor, cât și din partea instanțelor că impunerea unui avocat împotriva voinței acuzatului este contrar dreptului lui de bază de a se apăra singur, dacă într-adevăr dorește să o facă.

Instanța a constatat că: Al șaselea și al paisprezecelea amendament al Constituției garantează că o persoană adusă în judecată în orice instanță de stat sau federală trebuie să aibă dreptul la asistența unui avocat înainte de a fi condamnat în mod valabil și pedepsit cu închisoare. Întrebarea care se află acum în fața instanței este dacă un inculpat într-un proces penal de stat are dreptul constituțional să procedeze fără avocat atunci când alege în mod voluntar și în mod inteligent să facă acest lucru. Declarat într-un alt mod, întrebarea este dacă un stat poate să dăuneze o persoană în instanțele sale penale și să-i forțeze un avocat, chiar dacă el insistă că vrea să-și conducă propria apărare. Nu este o întrebare ușoară, dar s-a ajuns la concluzia că un stat nu poate face acest lucru constituțional¹.

Urmează a fi relevat că articolul 6 (3)(c) al CEDO nu face referire directă la momentul exact sau etapa în care apare dreptul la asistență juridică. Din moment ce acest drept se aplică unei persoane „acuzate de o infracțiune” și, prin urmare, este evident că se aplică după punerea sub acuzație sau începerea formală a procedurilor, or „notificarea oficială adusă unui individ de către o autoritate competentă că acesta este bănuit de săvârșirea unei infracțiuni”. Timp de mai mulți ani CtEDO a considerat că dreptul la asistență juridică apare imediat după arest.² În cazul în care învinuitul are de luat decizii în timpul audierilor la poliție ce pot fi decisive pentru mersul ulterior al procedurilor, acesta are dreptul să consulte un avocat înainte de audiere.³ Curtea a constatat încălcarea dreptului la apărare în cauza *Galstyan contra Armeniei*, constatând că simplul fapt că reclamantul a semnat un document statuând că nu dorește un avocat nu înseamnă că nu a avut nevoie de timpul și mijloacele adecvate pentru a se pregăti el însuși pentru proces. Curtea se îndoiește că deținerea reclamantului la secția de poliție, percheziționarea acestuia, tranzitarea către instanță, i-au permis reclamantului să se familiarizeze în mod corespunzător cu acuzația și probele aduse împotriva sa, să le evalueze sau să dezvolte o strategie de apărare viabilă în apărarea sa.⁴ Cu toate că CtEDO recunoaște că în unele circumstanțe prezența fizică a avocatului poate oferi contrabalanta necesară presiunii exercitate de poliție în timpul audierilor, până nu demult acesta statua că dreptul de a avea un avocat prezent pe parcursul interogării poliției ar putea să nu derive din articolul 6 (3)(c) al CEDO.⁵ Această abordare nu venea în acord nici cu poziția ICTY,⁶ și nici a Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratatamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT),⁷ care au constatat că dreptul de a avea un avocat prezent în timpul audierilor la poliție constituie una din garanțiile fundamentale împotriva relelor tratamente ale persoanelor deținute.

Abordarea CtEDO cu privire la momentul la care apare dreptul la asistență juridică s-a schimbat în mod semnificativ odată cu decizia Marei Camere în cazul *Salduz*, în care e stabilit că: Curtea constată că în vederea dreptului la un proces echitabil de a rămâne suficient de „practic și efectiv” Art. 6 (1)

¹ Hotărârea Curții Supremă a Statelor Unite, în cauza *Faretta vs California*, din 30 iunie 1975, art. 807. [Online]: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/422/806/case.html> (Vizitat la: 01.09.2019).

² Hotărârea CEDO, *Magee vs Marea Britanie*, hotărârea din 06 iunie 2000. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58837> (Vizitat la: 01.09.2019).

³ Hotărârea CEDO, *Averill vs Marea Britanie*, hotărârea din 06 iunie 2000. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58836> (Vizitat la: 01.09.2019).

⁴ Hotărârea CEDO în cauza *Galstyan vs Armenia*, hotărârea din 15 noiembrie 2007, reținută în Buletinul CEDO. În: Revistă lunară anul 1. Ianuarie 2008, p. 51-52.

⁵ Hotărârea CEDO, *Brennan vs Marea Britanie*, hotărârea din 16 octombrie 2001. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59722> (Vizitat la: 11.08.2019).

⁶ Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie. Decizia cu privire la demersul apărării de excludere a dovezilor din ICTY în cazul *Zdravko Mucic*, 02 septembrie 1997, cazul nr. IT-96-21-T, art. 18. [Online]: <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tdec/en/70902732.htm> (Vizitat la: 11.09.2019).

⁷ Al doilea Raport General pentru perioada 01 ianuarie 31 decembrie 1999(CPT/Inf (92)3) al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatamentului Inuman și Degradant, secțiunea 36-38. [Online]: <https://rm.coe.int/1680696a3f> (Vizitat la: 01.10.2019).

cere, drept regulă, ca accesul la un avocat să fie asigurat din momentul primei audieri a bănuțului din partea poliției, cu excepția cazului în care se demonstrează, în funcție de circumstanțele specifice ale fiecărui caz, că există motive întemeiate pentru a restricționa acest drept.¹ Curtea și-a justificat decizia, referindu-se la importanța păstrării dreptului de a nu se auto-incrimina și ca pe un garant necesar împotriva relelor tratamente: Accesul neîntârziat la un avocat este parte din garanțiile procesuale pentru care Curtea va acorda o atenție sporită când va examina chestiunea, dacă într-o anumită procedură dreptul de a nu se auto-incrimina a fost aplicat în esența sa. Orice excepție în îngrădirea acestui drept ar trebui să fie delimitată în mod clar și aplicarea ei să fie strict limitată în timp. Aceste principii sunt deosebit de importante în cazul unor învinuiri grave, pentru că în societățile democratice respectul pentru dreptul la un proces echitabil trebuie asigurat la cel mai înalt nivel și asta în ciuda celor mai severe pedepse.

Noua interpretare a dreptului la asistență juridică, în conformitate cu Convenția, care a ajuns să fie menționată ca doctrina Salduz, a fost confirmată în multe hotărâri ulterioare. În pofida justificării că asistența juridică este o garanție necesară în ceea ce privește dreptul împotriva auto-incriminării, Curtea a menționat că doctrina Salduz se aplică chiar dacă bănuțul, își exercită dreptul său de a tăcea. Hotărârea stabilește clar că, deși accesul la asistența juridică înainte de prima audiere trebuie înțeles ca normă, acesta nu este un drept absolut. De menționat că acesta poate fi limitat doar dacă, în circumstanțele cazului, există motive întemeiate pentru a face acest lucru. Mai mult, chiar dacă există asemenea motive pentru limitarea dreptului, folosirea materialului obținut în timpul interogării efectuate în lipsa asistenței juridice în cadrul procesului poate compromite dreptul la un proces echitabil.

Chiar și în cazul în care există motive întemeiate care pot justifica în mod excepțional refuzul de acces la un avocat – indiferent de justificare –, acesta nu trebuie să aducă atingere în mod nejustificat drepturilor bănuțului, conform Articolului 6. Dreptul la apărare va fi prejudiciat în mod irecuperabil în cazul în care declarațiile incriminatoare făcute în timpul interogatoriului de poliție, fără a avea acces la avocat, sunt utilizate pentru o condamnare.

În mod general, nerespectarea dreptului la asistență juridică nu poate fi compensată cu alte protecții procesuale, cum ar fi asistența ulterioară a unui avocat sau natura contradictorie a procedurilor ulterioare, or se relevă necesitatea executării stricte a obligației de asigurarea cu apărător a inculpatului la etapa inițială a urmăririi penale, în vederea evitării ulterioare a colapsurilor procesuale în cazul eschivării acestuia de la prezentarea la judecarea cauzei. Se relevă că instanța de judecată va fi în imposibilitate de a reține declarațiile inculpatului, precum și probele colectate de către organul de urmărire penală de la faza de urmărire penală în cazul judecării cauzei în lipsa inculpatului, pe motivul neantrenării în cadrul acestor acțiuni procesuale a avocatului, or aceasta constituie o ingerință în dreptul la un proces echitabil a acestuia.

Urmează a fi reținută și cauza *Levița contra Moldovei*² unde reclamantii au pretins în temeiul art. 6 al Convenției că condamnarea lor s-a bazat pe probe obținute ca rezultat al maltratării și în lipsa probelor reale cu privire la vinovăția lor. Au mai pretins că nu li s-a permis să se întâlnească cu un avocat timp de 24 ore după plasarea lor în detenție în Republica Moldova și că nu li s-a permis de facto să aibă astfel de întrevederi în perioada 04-08 noiembrie 2000, în condiții de confidențialitate. În pofida alegațiilor Guvernului, Curtea a reiterat că reclamantii au făcut mai multe declarații auto-incriminatorii în care ei și-au recunoscut vina în întregime în comiterea infracțiunilor învinuite. S-a indicat că reclamantii nu au avut vreun contact cu avocații lor în perioada 04/08 noiembrie 2000, respectiv au făcut declarații inițiale fără beneficierea de consultanță juridică, respectiv în atare condiții Curtea a considerat că atare declarații nu ar trebui niciodată admise în procedurile penale, deoarece acestea ar face procedura inechitabilă, indiferent dacă instanța de judecată s-a bazat și pe alte probe, constatând o violare a art. 6 din Convenție.

O condiție esențială pentru asistența juridică efectivă este relația confidențială între avocat și client, care presupune dreptul la o comunicare confidențială și accesul nelimitat al avocatului la clientul său.

¹ Hotărârea CEDO, *Salduz vs Turcia*, par. 55, hotărârea din 27 noiembrie 2008, nr. 36391/02. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119643> (Vizitat la: 01.10.2019).

² Hotărârea CEDO, *Levița contra Moldovei*, hotărârea din 16 martie 2009, cererea nr. 17332/03. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112868> (Vizitat la: 01.10.2019)

Aceasta înseamnă necesitatea garanțiilor faptului că avocații pot să viziteze și să vorbească cu clienții lor în mod confidențial, fără supravegherea unei terțe părți.¹ În timp ce Directiva propusă cu privire la Accesul la un Avocat conține o prevedere explicită despre confidențialitatea comunicării dintre avocat/client (Art. 7), nu există prevederi explicite în CEDO. Cu toate acestea, CtEDO a luat în considerare ambele Articole 6 și 8 (dreptul la viață privată), atunci când a analizat confidențialitatea relației dintre avocat și client. Decizia de reper este Niemietz în care CtEDO a stabilit în termeni generali că „acolo unde este implicat un avocat, un atentat la secretul profesional ar putea avea repercusiuni asupra bunei administrări a justiției și, prin urmare, asupra drepturilor garantate de articolul 6 al Convenției”.² În mod similar, în cazul Ocalan Curtea a considerat că interceptarea comunicării între avocat/client încalcă „una dintre cerințele de bază ale unui proces echitabil într-o societate democratică”.³ În alte decizii Curtea s-a referit la drepturi, așa cum sunt ele garantate de Articolul 6(3), precum dreptul de a solicita asistență până la pornirea procesului penal. În Schonenberger și Durmaz⁴ corespondența expediată prin avocat clientului său deținut a fost oprită, deoarece autoritățile au aflat din conținutul acestuia că dl Durmaz l-a sfătuit pe clientul său să facă uz de dreptul de a tăcea. Curtea a constatat o încălcare, reafirmând dreptul de a păstra tăcere, ca fiind un drept consacrat în Articolul 6 și, prin urmare, interferența nu este în concordanță cu Articolul 8(2), deoarece nu era necesară într-o societate democratică. Cu toate acestea, în timp ce confidențialitatea dintre avocat/client este fundamentală pentru un proces echitabil, acesta nu este un drept absolut. Comunicările pot fi interceptate în circumstanțe de excepție, în cazul în care există o convingere rezonabilă că s-a abuzat de confidențialitate. Așadar, în timp ce interceptarea de rutină a comunicării este contrară dreptului la un proces echitabil, interceptarea poate fi permisă dacă, de exemplu, există motive întemeiate pentru a crede că conținutul comunicării ar pune în pericol securitatea închisorii, siguranța altora sau ar urmări un scop criminal.⁵

Conform CtEDO, asistența juridică trebuie să fie efectivă, iar statul are obligația să-i asigure avocatului informația necesară pentru organizarea unei apărări corespunzătoare.⁶ Dacă un anumit avocat este inefficient, statul este obligat să-i asigure bănuțului un alt avocat,⁷ se relevă obligația pozitivă a statului în vederea asigurării acesteia în cazul judecării cauzei în lipsa inculpatului, în vederea evitării constatării ulterioare a unor ingerințe în drepturile acuzatului prin acordarea unei apărări inefficiente. Cu toate acestea, Curtea a fost reticentă față de faptul de a face responsabile statele pentru eșecurile avocaților care, fiind membri ai unor profesii independente și liberale, ar trebui să se organizeze ei înșiși. CtEDO a constatat în mod frecvent că:

Un stat nu poate fi responsabil pentru orice deficiență din partea unui avocat numit cu scopul acordării asistenței juridice... (Statelor li se) cere să intervină doar atunci când eșecul apărării de a acorda asistență efectivă este evident sau este adus la cunoștință statelor într-o măsură suficientă.⁸

Despre o apărare necorespunzătoare am putea constata în cauza penală aflată pe rol la Judecătoria Bender, nr. 11-1-786-30102014 de învinuire a lui S Egor, învinuit în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 190 alin. (5) Cod Penal, potrivit căruia inculpatul se afla în stare de arest un termen mai mare de 12 luni, fiind eliberat în temeiul Hotărârii Curții Constituționale din 23 februarie 2016, privind

¹ Hotărârea CEDO, Zagaria vs Italia, hotărârea din 27 noiembrie 2007, nr. 1466/07. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83492> (Vizitat la: 01.10.2019).

² Hotărârea CEDO, Niemietz vs Germania, alin. 371, hotărârea din 16 decembrie 1992, A254-B. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57887> (Vizitat la: 12.11.2019).

³ Hotărârea CEDO, Ocalan vs Turcia, par. 133, 138, hotărârea din 12 mai 2005, nr. 46221/99. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182659> (Vizitat la: 06.10.2019).

⁴ Hotărârea CEDO Schonenberger și Durmaz c Suediei, hotărârea din 20 iunie 1988, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104118> (Vizitat la: 07.10.2019).

⁵ Hotărârea CEDO, Moiseyev vs Rusia, alin. 210, hotărârea din 09 octombrie 2008, nr. 62936/00. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150448> (Vizitat la: 03.09.2019).

⁶ Hotărârea CEDO, Ocalan vs Turcia, par. 146, hotărârea din 12 mai 2005, nr. 46221/99. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182659> (Vizitat la: 06.10.2019).

⁷ Hotărârea CEDO Artico vs Italia, par. 33, hotărârea din 13 mai 1980. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424> (Vizitat la: 01.09.2019).

⁸ Hotărârea CEDO Orlov vs Rusia, par. 108, hotărârea din 21 iunie 2011, nr. 29652/04. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105273> (Vizitat la: 01.09.2019).

declararea neconstituționalității prevederilor legale în partea ce ține de menținerea inculpatului în stare de arest pentru un termen mai mare de 12 luni, pe parcursul procesului interesele acestuia fiind reprezentate de avocatul ales de acesta. După eliberare, inculpatul s-a eschivat de la prezentarea la ședințele de judecată, concomitent pe parcursul procesului, avocatul ales de inculpatul absent la proces a adresat o cerere de renunțare la apărare, fiind invocat faptul că inculpatul după eliberare din arest preventiv se eschivează să se întâlnească cu expertul pentru realizarea expertizei și refuză plata pentru asistență juridică, avocatul refuzând prezentarea la ședințele de judecată, fiind amendat de către instanța de judecată pentru neprezentare. Astfel, în prezenta situație s-a atestat o dilemă a instanței pe motiv că aceasta era în imposibilitate de a examina cererea privind renunțarea la apărare care potrivit legislației Republicii Moldova, urmează a fi examinată în prezența avocatului, concomitent instanța era în imposibilitate de a adopta decizia privind posibilitatea examinării pricinii în lipsa inculpatului cu anunțarea acestuia în căutare în condițiile art. 321 CPP în lipsa avocatului. Reieșind din comportamentul abuziv al avocatului, instanța de judecată a fost nevoită să numească inculpatului un apărător din oficiu, în vederea judecării cauzei în fond în lipsa acestuia. Astfel se atestă că reieșind din comportamentul abuziv al avocatului, aceasta a dus la examinarea îndelungată a pricinii, concomitent se atestă lipsa executării corespunzătoare a obligației de apărare a avocatului, or din moment ce acesta și-a asumat obligația de reprezentare a intereselor inculpatului, urma să-și execute obligația asumată, indiferent de temeiurile iscate ulterior. Concomitent considerăm că avocatul era privat de dreptul și împuternicirile de a adopta decizia privind renunțul la apărare în lipsa acordului clientului său, care la acel moment s-a eschivat de la judecare, acesta acționând în detrimentul inculpatului.¹

Astfel și autorul Brînză L. în monografia sa „Rolul avocatului în reabilitarea persoanei în procesul penal”,² indică că potrivit art. 46 alin. (4) CPP avocatul nu are dreptul să renunțe la angajamentul pe care și l-a luat în ce privește apărarea învinutului, însă se întâlnesc cazuri, când avocatul, deși nu are dreptul să renunțe la angajamentul asumat, având disensiuni cu clientul, îl determină pe acesta să solicite instanței de judecată admiterea în proces a unui alt avocat. Autorul consideră că asemenea acțiuni ale avocatului sunt inadmisibile, or în astfel de cazuri inculpatul va trebui să explice instanței de judecată care sunt cauzele renunțării la apărătorul său și necesității admiterii altuia, situație ce urmează a fi reglementată în norma legală menționată supra, prin faptul că dacă va fi admis noul apărător cercetarea judecătorească urmează a fi reluată de la început.

În opinia noastră o atare tratate nu este cea mai reușită, or în acest caz nu este exclus faptul că avocații vor utiliza această modalitate de schimbare a apărătorilor pe parcursul cercetării judecătorești, nu pentru o apărare inefficientă ci având drept scop eliberarea inculpatului de pedeapsă penală pe motiv de intervenire a termenului de prescripție pentru atragere la răspundere, abuzând de acest drept la nesfârșit. Mai mult ca atât această situație este posibilă doar în cazul participării inculpatului la proces.

Despre acordarea unei asistențe juridice necorespunzătoare precum și omisiunea instanței judecătorești de a se implica în curmarea unui astfel de comportament am putea reține cauza CtEDO Ananiev contra Rusiei,³ potrivit căreia s-a constatat că fiecare persoană învinuită dispune de dreptul la o apărare efectivă, care în funcție de necesitate poate fi asigurată de către un avocat acordat din contul statului, însă în pofida faptului că acest drept nu este unul absolut, este una din trăsăturile fundamentale ale unui proces echitabil. O persoană acuzată de o infracțiune nu pierde avantajele acestui drept doar din cauza absenței sale în ședință. Pentru a stabili echitatea procesului se atestă necesitatea acordării unei apărări efective inculpatului atât la instanța de fond cât și cea de recurs. În prezenta cauză Curtea a reiterat că în cursul procesului, reclamantul a fost înlăturat din sala de judecată pentru că amenința persoanele prezente în ședință. Reclamantul a fost întors în sala de judecată pentru a-i oferi ultimul cuvânt, însă toate probele, au fost examinate în absența sa. În această etapă a procedurii, interesele reclamantului nu au fost reprezentate de un avocat deoarece a refuzat serviciile acestuia, pe motiv că modalitate de apărare nu a coincis. De asemenea Curtea a stabilit că la momentul adoptării deciziei de înlăturare a inculpatului din sală nu a explicat acestuia că judecarea cauze va avea loc în lipsa

¹ Cauza penală nr. 11-1-786-30102014 aflată pe rol la Judecătoria Bender de învinuire a lui SEgor, în comiterea infracțiunii prevăzute la art. 190 alin. (5) Cod Penal.

² Brînză L. Rolul avocatului în reabilitarea persoanei în procesul penal. În Revista Națională de Drept, 2002, nr. 4, p. 49-51.

³ Hotărârea CEDO în cauza Ananyev vs Federația Rusă, par. 41, hotărâre din 30 iulie 2009, cererea nr.20292/04. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-150432> (Vizitat la: 05.09.2019).

avocatului său deoarece acesta a renunțat la apărător. Respectiv instanța europeană a considerat că de către instanța de fond reclamantului urmau să-i fie explicat consecințele comportamentului său și a renunțului la apărător. Referitor la asigurarea dreptului la apărare în instanța de recurs, care în opinia Curții dispune de dreptul de a examina cauza în fapt și în drept, s-a constatat că având în vedere gravitatea acuzațiilor îndreptate împotriva reclamantului și severitatea condamnării sale, precum și incertitudinea situației sale în legătură cu îndepărtarea sa din sala de judecată, în stadiul examinării cauzei în recurs, asistența juridică a avocatului a fost necesară, întrucât acesta ar fi prezentat sau capta atenția instanței de apel asupra oricărui argument substanțial în favoarea reclamantului, care ar fi putut influența decizia instanței. S-a notat că potrivit legii interne a statelor se atestă obligația instanței care judecă cauza de a asigura persoana acuzată cu un apărător la necesitate, respectiv este obligația instanței judecătorești de a asigura apărarea efectivă a drepturilor reclamantului.

Guvernul a rus a confirmat că la judecarea cauzei în fond, nu au fost furnizate garanții complete pentru asistență juridică. Cu toate acestea, aceștia au susținut că acest deficit procedural a fost modificat, deoarece hotărârea relevantă a fost anulată în apel, iar ulterior reclamantului i sa acordat asistență juridică în cursul unei noi audieri în recurs. Însă instanța europeană a calificat acest argument drept unul formal din motiv că simpla numire a unui avocat nu implică îndeplinirea cerințelor articolului 6 § 3 (c), și nu poate fi calificată unei asistențe efective, deoarece un avocat desemnat să ofere asistență juridică poate interfera cu îndeplinirea sarcinilor sale sau poate evita acest lucru. La notificarea sau stabilirea acestei situații, autoritățile trebuie fie să înlocuiască avocatul, fie să-l oblige să-și îndeplinească atribuțiile în modul corespunzător. Oricum statul nu poate fi responsabil pentru fiecare caz de acordare a asistenței juridice necorespunzătoare din partea avocatului, numit din contul statutului în vederea acordării asistenței juridice. Potrivit principiului independenței avocatului, în fapt poziția acestuia este o chestiune discutată între acuzat și apărare. Curtea consideră că, în lumina articolului 6 § 3 (c) autoritățile naționale competente ar trebui să interfereze numai atunci când incapacitatea avocatului de a asigura o reprezentare efectivă a intereselor în instanță este evidentă sau suficientă. Astfel în speța dată Curtea a stabilit că avocatul acordat din contul statului în recurs a studiat materiale cauzei, s-a prezentat la data ședinței stabilite, însă în pofida mai multor posibilități avocata nu s-a întâlnit niciodată cu reclamantul și nici nu a manifestat nici un interes în acest sens. În pofida faptului că instanța de recurs a fost informată despre acest fapt, nu a întreprins nici o acțiune în vederea remedierii situației date având în vedere obligația pozitivă a autorităților în acest sens. Astfel Curtea a stabilit că lipsa unei întâlniri personale și a unui interviu cu reclamantul înaintea procesului, împreună cu faptul că avocatul numit de stat nu a pregătit argumente suplimentare în favoarea recursului și la apărare pe reclamant, pe baza argumentelor prezentate de către acesta cu patru ani în urmă, a afectat în mod iremediabil eficacitatea asistenței juridice.

În practică se întâlnesc și nu de puține ori, situații când cei acuzați nu se prezintă pur și simplu la dezbateri, când se folosesc de acest drept numai pentru a tergiversa desfășurarea activității procesuale, uneori chiar cu concursul avocaților aleși de aceștia, cerându-se termene pentru lipsă de apărare și angajare a unui avocat, schimbarea succesivă a avocaților, cu amânări repetate pentru studierea dosarelor, cereri formulate de avocații noi aleși și alte motive, toate acestea nefiind sancționate de instanța de judecată. Problema care s-a pus în astfel de cazuri a fost aceea dacă acuzații aflați în atare situații pot sau nu să fie decăzuți din dreptul lor de a-și alege un apărător, instanța numind dacă este cazul un apărător din oficiu. În cauza Petru Roșca contra Moldovei¹ s-a decis de principiu că din moment ce dreptul oricărui acuzat de a fi apărare efectiv de un avocat este un element fundamental al asigurării unui proces echitabil, un acuzat nu poate pierde beneficiul lui prin simpla sa absență la dezbateri. Ar fi vorba despre o sancțiune disproporționată, avându-se în vedere atât locul primordial al dreptului la apărare, cât și principiul preeminenței dreptului într-o societate democratică. În drept acestei soluții se face și sublinierea că și în situația în care legiuitorul național trebuie să descurajeze absențările nejustificate, acuzatul absent nu poate fi sancționat cu însăși pierderea acestui drept, mai ales atunci când el și-a desemnat un apărător spre a-l reprezenta; exigențele legitime ale prezenței acuzatului la dezbaterile unui proces penal pot fi asigurate prin alte mijloace decât prin pierderea

¹ Hotărârea CEDO Petru Roșca vs Moldova, hotărârea din 06 octombrie 2009, Cererea nr. [2638/05](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144503) (<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144503>) (Vizitat la: 01.09.2019).

dreptului la apărare. Instanța a considerat că interdicția absolută de a-l reprezenta pe acuzatul absent de la ședința în care s-a judecat cauza este în mod evident disproporționată, fiind o încălcare a art. 6 din Convenție.

În lucrarea sa Corneliu Bîrsan indică că legislatorul național trebuie să descurajeze absențele nejustificate, însă inculpatul nu poate fi sancționat cu pierderea dreptului la apărare, mai ales când acesta a desemnat un apărător pentru a-l reprezenta, exigențele legitime ale prezenței acuzatului la dezbaterile unui proces penal pot fi asigurate prin alte mijloace decât pierderea dreptului la apărare. Astfel autorul reține cauza CEDO Van Geysegem vs Belgia, potrivit căreia Curtea a stabilit că avocații reclamantului nu au putut depune concluzii în ședința de judecată desfășurată în fața Curții cu jurați din cauza absenței inculpatului de la proces, în condițiile în care acesta a pledat pentru judecarea cauzei în lipsa sa, solicitând reprezentarea de către avocații aleși, prezenți la ședința respectivă. Curtea a apreciat că instanța națională urma să acorde dreptul avocaților reclamantului prezenți la ședință să pună concluzii în numele acestuia chiar și în absența lui, reieșind din motivul că invocau o problemă de drept privind autoritatea lucrului judecat deoarece reclamantul fusese supus învinuirii pentru aceeași faptă în Germania. Curtea a considerat că sancționarea absenței voluntare a inculpatului prin interdicția absolută impusă avocaților de a-l apăra, reprezintă o încălcare a art.6 CEDO.¹

De asemenea poate fi reținută decizia nr. 158/A din 29 noiembrie 2010, Curtea de Apel Cluj, Secția penală și de minori, potrivit căreia a fost contestată sentința penală nr. 246 din 19 mai 2010, a Tribunalului Maramureș pe motivul încălcării dreptului la apărare a inculpatului LLC.²

Potrivit materialelor cauzei Curtea pe fondul cauzei a reținut că pentru ședința de judecată din 24 noiembrie 2009, deși a lipsit inculpatul L.L.C. și apărătorul ales al acestuia, judecătorul fondului a procedat la audierea martorilor prezenți sub rezerva audierii acestora la un alt termen, ce nu a mai avut loc, situație ce s-a repetat pentru ședința din 23 martie 2010.

La ședința din 20 aprilie 2010, apărătorul inculpatului a depus precum că a reziliat contractul de asistență juridică cu clientul său, din care motive instanța a desemnat pe apărătorul M.R. ca apărător din oficiu, de pe tabelul nominal comunicat de Baroul Maramureș, căreia i s-a pus dosarul la dispoziție pentru studiu, urmând ca la ora 12⁰⁰ la caz să fie finalizată cercetarea judecătorească. S-a stabilit că delegația apărătorului din oficiu a fost eliberată a doua zi, respectiv la data de 21 aprilie 2010, și nu la data când a avut loc judecarea cauzei.

Astfel Curtea a considerat că instanța de fond a pronunțat o hotărâre cu încălcarea normelor legale privind garantarea dreptului la apărare, consfințit și garantat de art. 24 din Constituție, de art. 6 Cod de procedură Penală, și de art. 6 din Convenție, așa cum a fost amendată prin Protocolul nr. 11 din 1 noiembrie 1998, or legea procesul penală prevede că în cazurile când asistența juridică este obligatorie, dacă apărătorul ales nu se prezintă nejustificat (...) la termenul de judecată fixat și nici nu asigură substituția, instanța ia măsuri pentru desemnarea unui apărător din oficiu care să-l înlocuiască, acordând un termen de minimum 3 zile pentru pregătirea apărării”.

Simpla desemnare a unui apărător din oficiu, fără a-i da acestuia posibilitatea efectivă de a studia actele dosarului, nu duce la îndeplinirea obligației de asigurare a asistenței juridice. Numirea unui apărător din oficiu, în modalitatea arătată, nu asigură nici necesitatea respectării dispozițiilor art. 6 par. 3 lit. c) din Convenție. În consecință, pentru desfășurarea unui proces echitabil în favoarea tuturor inculpaților, instanța, chiar dacă i-a desemnat un apărător din oficiu inculpatului L., trebuia să-i acorde acestuia timpul necesar pentru pregătirea apărării. Or, timpul minim trebuia să fie de 3 zile. În speță, prima instanță nu a respectat aceste prevederi legale, iar timpul lăsat la dispoziție avocatului desemnat din oficiu – în cadrul aceleiași ședințe de judecată „de la prima la a doua strigare a cauzei” – nu poate fi considerat suficient pentru pregătirea apărării și pentru depunerea concluziilor în judecarea pe fond a unei cauze. Mai mult, inculpatul L. nu a fost prezent și nu a avut posibilitatea de a-și exprima punctul de vedere cu privire la acea situație, existând posibilitatea de a solicita un nou termen pentru a-și angaja un alt avocat, sau de a fi de acord cu avocatul desemnat din oficiu. Curtea a considerat că judecarea

¹ Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2-a. București: Editura C. H. Beck, 2010, p. 559.

² Curtea de Apel Cluj, Secția penală și de minori, decizia nr. 158/A din 29 noiembrie 2010 în privința lui BR, DT și LLLC.

cauzei într-un termen rezonabil reieșind din motivul că cauza este pe rolul instanței judecătorești, nu poate afecta unul dintre drepturile importante ale persoanei, respectiv dreptul la apărare.

Prin modalitatea de a realiza cercetarea judecătorească, instanța de fond nu i-a oferit inculpatului L. ocazia potrivită și suficientă pentru a-și valorifica în mod util dreptul său de apărare, a restrâns într-un mod incompatibil cu garanțiile oferite de art. 6 din CEDO dreptul la apărare al acestuia și nu a asigurat echilibrul și egalitatea de arme care trebuie să primeze pe tot parcursul procesului penal între acuzare și apărare. De asemenea au fost încălcate două dintre principiile fundamentale ale procesului penal: contradictorialitatea și nemijlocirea. În baza acestor principii, instanța este obligată să readministreze toate probele administrate în cursul urmăririi penale, putând astfel să le perceapă prin filtrul punctelor de vedere exprimate oral și în ședință publică de toate părțile.

Potrivit art. 6 par. 3 lit. b) din Convenție, orice acuzat are dreptul să dispună de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării sale, iar conform art. 17 Cod de Procedură penală, orice parte are dreptul să fie asistată de apărător în tot cursul procesului penal. Corelativ acestui drept, alin. (3) al art. 17 stabilește obligația organelor judiciare de a lua măsurile necesare pentru asigurarea asistenței juridice a învinuitului sau inculpatului, numai dacă acesta nu are apărător ales.

Poziția avocatului care acordă asistență juridică, este că acesta nu este nici autoritate judecătorească și nici parte în proces, dar prin activitatea sa de colaborator la aflarea adevărului și la soluționarea justă și temeinică a cauzei. Poate fi apreciat că actualmente poziția avocatului, are tot mai multe similitudini cu cea a procurorului, dat fiind că au un scop final de a reprezenta interesele generale ale societății și apăra ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățenilor, prin stabilirea adevărului în interesele clientului său, mai mult ca atât aceasta capătă o conotație puternică în cazul când judecarea cauzei are loc în lipsa inculpatului, iar avocatul intenționează să dovedească nevinovăția clientului său.

O problemă importantă este eficacitatea apărării inculpatului absent la proces. Astfel, la judecarea cauzei penale a lui Sannino de către instanța italiană, apărătorul căruia a declarat abținere de la participarea în proces. Drept urmare, a fost numit un alt avocat, care a fost informat despre data și locul următoarei ședințe de judecată, dar nu a fost informat că urmează să reprezinte interesele inculpatului, ca o consecință, avocatul nu s-a prezentat la ședința de judecată stabilită. Pe parcurs apărarea lui Sannino era realizată de diverși avocați numiți de instanță. Acești apărători, în timpul procesului în absență, nu au depus niciodată cereri pentru amânarea judecării cauzei cu scopul de a face cunoștință cu materialele cauzei, nu au încercat să stabilească contacte cu pârâtul, ca urmare martorii audierea căroră anterior a fost solicitată de către inculpat nu au fost ascultați de instanță. Curtea Europeană, având în vedere că, de regulă, statul nu poate fi tras la răspundere pentru asistența juridică necalificată din partea avocaților, totuși a concluzionat că, în cazurile în care omisiunile apărării sunt evidente, sistemul judiciar trebuie să ia măsuri adecvate.¹

În plus, în cazul lui Goddi contra Italiei,² în care instanțele italiene nu au notificat apărătorul inculpatului cu privire la următoarea ședință de judecată și i-au numit un alt avocat care nu știa suficient despre motivele neprezentării clientului său, precum și circumstanțele cauzei, fiind formulată următoarea poziție: faptul că inculpatul nu sa prezentat în fața instanței, precum și lipsa de notificare a apărătorilor săi solicită instanței să își desfășoare activitatea în vederea realizării bunei puneri în aplicare a drepturilor procedurale ale persoanei în cauză. În consecință, instanța ar fi trebuit să amâne judecarea din proprie inițiativă din cauza necesității de a clarifica motivele neprezentării părților, precum și de a familiariza avocatul nou desemnat cu materialele de caz. Un comportament activ al instanței în acest sens permit de a privi modul real de realizare a principiului justiției. Aparent, absența inculpatului în judecarea cauzei sale poate conduce la faptul că dreptul său de a folosi asistența unui avocat va deveni iluzoriu. Prin urmare, instanța nu este obligată doar să asigure participarea acesteia la acest caz, ci și să ia alte măsuri în cazurile de neprofesionalism evident.

Am putea reține decizia Curții Supreme de justiție a României, potrivit căreia a fost admis recursul în anulare și casată hotărârea instanței de recurs, pe motiv că instanța de recurs a adus atingere

¹ Hotărârea CEDO Sannino c. Italiei, hotărârea din 27 aprilie 2006. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75213> (Vizitat la: 01.10.2019).

² Hotărârea CEDO Goddi c. Italiei, par. 30-31, hotărârea din 09 aprilie 1984. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94277> (Vizitat la: 01.10.2019).

drepturilor inculpatului referitoare la apărare și prezența la proces. Astfel, la data de 13 noiembrie 1996, când s-a judecat recursul declarat de procuror, mama inculpatului a depus o cerere la dosar de amânare a ședinței de judecată pentru angajarea unui apărător, deoarece apărătorul ales anterior a decedat, iar cel pe care dorește să-l angajeze nu cunoaște conținutul dosarului, pentru a face o apărare corespunzătoare, precum și pentru motivul că inculpatul este bolnav și nu se poate prezenta fiind depusă în acest sens o adeverință medicală. Cu toate acestea instanța de recurs a trecut la judecarea cauzei fără a se pronunța asupra cererii, constatând că apărarea inculpatului a fost asigurată prin desemnarea unui apărător din oficiu. Curtea a constatat că anterior cauza a suferit mai multe amânări deoarece apărătorul ales de inculpat era internat în spital, iar ulterior a decedat, însă această împrejurare nu poate fi imputată inculpatului, în sensul că tergiversează judecarea cauzei. Numai dacă inculpatul dovedea că nu dorește să-și angajeze un alt apărător, instanța putea judeca cauza prin acordarea unui apărător din oficiu. De asemenea nejustificat instanța a judecat cauza în lipsa inculpatului, deoarece neprezentarea inculpatului pe motiv de boală nu poate fi calificată drept o sustragere, iar posibilitatea de a se apăra chiar și personal a fost încălcată.¹ Fără îndoială, procedura de judecare în lipsa inculpatului, conduce la faptul că apărătorul acuzatului se află într-o situație destul de dificilă.

Urmează a fi relevat că autorul lucrării Avocatul – apărător în faza examinării în fond a cauzei penale, Ioniță Diana,² propune în lucrarea sa acordarea apărătorului posibilitatea de a refuza în unele cazuri apărarea luată asupra sub forma unui drept, prin completarea legislației cu o normă care ar formula posibilitatea, temeiurile și ordinea de refuz a avocatului de apărarea luată asupra sa sub forma unui drept garantat. Opinie pe care nu am putea să o împărtășim, dat fiind faptul că legislația procesual penală apriori stabilește condițiile de incompatibilitate a avocatului despre care se prezumă că acesta are cunoștință din momentul asumării obligației de reprezentare a intereselor clientului său, astfel pentru evitarea unor abuzuri din partea acestuia se prezumă că acesta din start urmează să pună în cunoștință organele competente despre imposibilitatea participării. Mai mult ca atât situația dată ar crea mai mult dificultăți în momentul când acesta a participat în calitate de avocat ales a unui inculpat ce se eschivează. Concomitent prin comportamentul său de refuz ulterior nejustificat de la apărare se consideră că se aduce atingere directă la dreptul la apărare a inculpatului absent, care a încredințat unui apărător ales reprezentarea intereselor sale.

Dreptul acuzatului la înlesnirile necesare apărării sale presupun ca acesta să aibă posibilitatea de a-și organiza apărarea într-un mod potrivit și fără restricții în ceea ce privește putința de a aduce în fața instanței toate documentele relevante. În scopul de a-și pregăti în mod eficient apărarea acuzatul trebuie și în detenție să poată comunica cu apărătorul său, astfel instanța trebuie să examineze cu atenție orice atingere adusă acestui drept.³ În cauza Krocher și Moller contra Elveției,⁴ restricțiile severe aplicate acuzaților, suspectați de terorism, în a primi vizite din partea avocatului lor, când se aflau în detenție, au fost justificate prin motive de securitate și nu au violat art. 6 CEDO. Dreptul de a comunica cu un avocat va implica, în mod invariabil și dreptul de a corespunda prin intermediul scrisorii. Orice restricții impuse corespondenței unui deținut cu avocatul său va ridica semne de întrebare. Astfel, în cauza Domenichini contra Italiei,⁵ controlul corespondenței reclamantului cu avocatul său de către autoritățile penitenciarului a constituit o violare a art. 6 CEDO.

Cu titlu de exemplu putem menționa Decizia Curții Supreme de Justiție a României nr.1962 din 16 aprilie 2003, potrivit căreia s-a casat hotărârea instanței de apel cu restituirea cauzei la rejudecare, pe motiv că judecând cauza în apel, a respins cererea apărătorului angajat în dimineața zilei din data judecării, de amânare a ședinței în vederea pregătirii apărării, pe motiv că anterior inculpatul a mai beneficiat de un termen în vederea angajării unui apărător ales. Întru-cât în aceste condiții apărătorul

¹ Decizia CSJ a României nr. 1813/1997 reținută. În: Revista de drept penal a Asociației Române de Științe Penale. București, 1998, nr. 2, p. 123.

² Ioniță D. Avocatul-Apărător în faza examinării în fond a cauzelor penale. Autoreferat al tezei de doctor. Chișinău 2003. 23 p.

³ Hotărârea CEDO, Campbell și Fell contra Regatului Unit, hotărârea din 28 iunie 1984, cererea nr. 7819/77; [7878/77](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57456). [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57456> (Vizitat la: 01.10.2019).

⁴ Hotărârea CEDO, Krocher și Moller vs Elveția, cererea nr. 8463/78, raportul Comisiei Europene pentru Drepturile Omului din 16 decembrie 1982 (Vizitat la: 01.10.2019).

⁵ Hotărârea CEDO, Domenichini contra Italiei, hotărârea din 15 noiembrie 1996, cererea nr. [15943/90](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58073). [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58073> (Vizitat la: 01.10.2019).

ales a refuzat să acorde asistență juridică inculpatului, instanța a desemnat un apărător din oficiu și a judecat apelul. Astfel Curtea a considerat că instanța de apel a pronunțat o hotărâre cu încălcarea normelor legale privind garantarea dreptului la apărare, deoarece prin respingerea cererii, inculpatului nu i-a fost asigurat dreptul la o apărare efectivă.¹

Această soluție a instanței a fost criticată de către Ioan Doltu, care a indicat că în speță inculpatul a fost înștiințat la dreptul său la apărare la faza urmăririi penale și judecării, însă nu a manifestat în nici un fel dorința de a uza de el. Abia în faza judecării în apel, când se afla în primejdie de a executa pedeapsa, a cerut termen pentru a-și angaja apărător, dar a făcut acest lucru abia în dimineața când s-a stabilit termenul de judecată, manevră ce nu poate fi interpretată decât o modalitate de tergiversare a judecării. Autorul consideră că în astfel de situații nu se poate vorbi de exercitarea normală, de bună-credință a unui drept, respectiv instanța de apel corect a pus capăt manevrei de tergiversare, asigurând inculpatului dreptul la asistență juridică din oficiu, pe motiv că acesta își exercita în mod abuziv dreptul de a-și alege el un apărător.²

Nu putem împărtăși opina autorului și pledăm pentru corectitudinea deciziei Curții Supreme, deoarece în acest caz nu putem vorbi despre o apărare efectivă prin prisma Convenției, din moment ce apărătorul acordat din oficiu, nu avea cunoștința de cauză, or acesta a participat în proces fiind numit în aceeași zi.

Concluzii

În concluzie, se atestă importanța și necesitatea participării avocatului în cadrul procesului penal judecat în lipsa inculpatului, în vederea asigurării principiului contradictorialității și egalității armelor, precum și evitarea unor ingerințe în drepturile inculpatului absent din partea autorităților.

Bibliografie:

1. Al doilea Raport General pentru perioada 01 ianuarie 31 decembrie 1999(CPT/Inf (92)3) al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Tratatului Inuman și Degradant, secțiunea 36-38. [Online]: <https://rm.coe.int/1680696a3f> (Vizitat la: 01.10.2019).
2. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2-a. București: Editura C. H. Beck, 2010. 1912 p.
3. Cauza penală nr. 11-1-786-30102014 aflată pe rol la Judecătoria Bender de învinuire a lui SEgor, în comiterea infracțiunii prevăzute la art. 190 alin. (5) Cod Penal.
4. Curtea de Apel Cluj, Secția penală și de minori, decizia nr. 158/A din 29 noiembrie 2010 în privința lui BR, DT și LLLC.
5. Decizia CSJ a României nr. 1813/1997 reținută. În: Revista de drept penal a Asociației Române de Științe Penale. București, 1998, nr. 2, p.123.
6. Decizia Curții Supreme de Justiție a României nr.1962 din 16 aprilie 2003 menționată în Dreptul, Uniunea Juriștilor din România. 2004, nr. 5, seria III-a, p. 276-277.
7. Doltu I. Dreptul la apărare. Garanții procesuale. Neacordarea unui termen pentru studierea dosarului de apărător ales de inculpat chiar în ziua judecării. Relevanța împrejurării că inculpatului i se mai acordase anterior un termen pentru lipsă de apărare. În: Dreptul, Uniunea Juriștilor din România. 2004, nr. 4, Seria III-a, p. 302-306.
8. Duculescu V. Protecția juridică a drepturilor omului - mijloace interne și internaționale. Ediție nouă revizuită și adăugată. București: Editura Lumina Lex, 2008. 476 p.
9. Cape Ed., Namoradze Z. Apărarea penală efectivă în Europa de Est: Bulgaria, Lituania, Republica Moldova. LARN, Rețeaua reformatoilor de asistență juridică. Chișinău: LARN Rețeaua reformatoilor de asistență juridică, 2013. XVII, 276 p.
10. Hotărârea CEDO Sannino c. Italiei, hotărârea din 27 aprilie 2006. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75213> (Vizitat la: 01.10.2019).
11. Hotărârea CEDO Goddi c. Italiei, hotărârea din 09 aprilie 1984. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94277> (Vizitat la: 01.10.2019).

¹ Cauza penală nr. 11-1-786-30102014 aflată pe rol la Judecătoria Bender de învinuire a lui SEgor, în comiterea infracțiunii prevăzute la art. 190 alin. (5) Cod Penal.

² Doltu I. Dreptul la apărare. Garanții procesuale. Neacordarea unui termen pentru studierea dosarului de apărător ales de inculpat chiar în ziua judecării. Relevanța împrejurării că inculpatului i se mai acordase anterior un termen pentru lipsă de apărare. În: Dreptul, Uniunea Juriștilor din România. 2004, nr. 4, Seria III-a, p. 302-306.

12. Hotărârea CEDO, Campbell și Fell contra Regatului Unit, hotărârea din 28 iunie 1984, cererea nr. 7819/77; 7878/77. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57456> (Vizitat la: 01.10.2019).
13. Hotărârea CEDO, Krocher și Moller vs Elveția, cererea nr. 8463/78, raportul Comisiei Europene pentru Drepturile Omului din 16 decembrie 1982 (Vizitat la: 01.10.2019).
14. Hotărârea CEDO, Domenichini contra Italiei, hotărârea din 15 noiembrie 1996, cererea nr. 15943/90. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58073> (Vizitat la: 01.10.2019).
15. Hotărârea CEDO, Salduz vs Turcia, hotărârea din 27 noiembrie 2008, nr. 36391/02. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119643> (Vizitat la: 01.10.2019).
16. Hotărârea CEDO, Levința contra Moldovei, hotărârea din 16 martie 2009, cererea nr. 17332/03. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112868> (Vizitat la: 01.10.2019).
17. Hotărârea CEDO, Zagaria vs Italia, hotărârea din 27 noiembrie 2007 , nr. 1466/07. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83492> (Vizitat la: 01.10.2019).
18. Hotărârea CEDO, Niemietz vs Germania, hotărârea din 16 decembrie 1992, A254-B. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57887> (Vizitat la: 12.11.2019).
19. Hotărârea CEDO, Ocalan vs Turcia, hotărârea din 12 mai 2005, nr. 46221/99. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182659> (Vizitat la: 06.10.2019).
20. Hotărârea CEDO Schonenberger și Durmaz c Suediei, hotărârea din 20 iunie 1988, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104118> (Vizitat la: 07.10.2019).
21. Hotărârea CEDO, Moiseyev vs Rusia, hotărârea din 09 octombrie 2008, nr. 62936/00. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150448> (Vizitat la: 03.09.2019).
22. Hotărârea CEDO Artico vs Italia, hotărârea din 13 mai 1980. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424> (Vizitat la: 01.09.2019).
23. Hotărârea CEDO Orlov vs Rusia, hotărârea din 21 iunie 2011, nr. 29652/04. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105273> (Vizitat la: 01.09.2019).
24. Hotărârea CEDO în cauza Ananyev vs Federația Rusă, hotărâre din 30 iulie 2009, cererea nr.20292/04. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150432> (Vizitat la: 05.09.2019).
25. Hotărârea CEDO Petru Roșca vs Moldova, hotărârea din 06 octombrie 2009, Cererea nr. 2638/05 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144503> (Vizitat la: 01.09.2019).
26. Hotărârea CEDO Ekbatani c. Suedia, hotărârea din 26 mai 1988, paragraful 25. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100704> (Vizitat la: 03.10.2019).
27. Hotărârea CEDO Croissant vs Germania, 25 septembrie 1992. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57736> (Vizitat la: 01.10.2019).
28. Hotărârea CEDO Poitrimol vs Franța, hotărârea din 23 noiembrie 1993. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57858> (Vizitat la: 03.08.2019).
29. Hotărârea CEDO Berlinski vs Polonia, hotărârea din 20 iunie 2002. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60521> (Vizitat la: 03.11.2019).
30. Hotărârea CEDO, Pakelli vs. Germania, hotărârea din 25 aprilie 1983. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554> (Vizitat la: 03.11.2019).
31. Hotărârea CEDO, Lagerblom vs. Suedia, hotărârea din 14 ianuarie 2003. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60884> (Vizitat la: 01.11.2019).
32. Hotărârea CEDO Benham vs. Marea Britanie, 06 octombrie 1996. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57990> (Vizitat la: 01.09.2019).
33. Hotărârea CEDO Kamasinski c. Austriei, hotărârea din 19 decembrie 1989. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614> (Vizitat la: 03.09.2019).
34. Hotărârea CEDO, decizia din 12 februarie 1985, în cauza Collozza vs Italiei. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57462> (Vizitat la: 03.09.2019).
35. Hotărârea CEDO, Correia de Matos vs Portugalia, hotărârea din 04 aprilie 2018. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182842> (Vizitat la: 07.09.2019).
36. Hotărârea CEDO, Gillow vs Marea Britanie, hotărârea din 24 noiembrie 1986. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57493> (Vizitat la: 07.08.2019).
37. Hotărârea Curții Supremă a Statelor Unite, în cauza Faretta vs California, din 30 iunie 1975. [Online]: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/422/806/case.html> (Vizitat la: 01.09.2019).
38. Hotărârea CEDO, Magee vs Marea Britanie, hotărârea din 06 iunie 2000. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58837> (Vizitat la: 01.09.2019).
39. Hotărârea CEDO, Averill vs Marea Britanie, hotărârea din 06 iunie 2000. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58836> (Vizitat la: 01.09.2019).
40. Hotărârea CEDO în cauza Galstyan vs Armenia, hotărârea din 15 noiembrie 2007, reținută în Buletinul CEDO. În: Revistă lunară anul 1. Ianuarie 2008, p. 51-52.

41. Hotărârea CEDO, Brennan vs Marea Britanie, hotărârea din 16 octombrie 2001. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59722> (Vizitat la: 11.08.2019).
42. Ioniță D. Avocatul-Apărător în faza examinării în fond a cauzelor penale. Autoreferat al tezei de doctor. Chișinău 2003. 23 p.
43. Brînză L. Rolul avocatului în reabilitarea persoanei în procesul penal. În Revista Națională de Drept, 2002, nr. 4, p. 49-51.
44. Popa V.V. ș.a. Drepturile Omului. București: Editura C. H. Beck, 2005. 260 p.
45. Principiile de Bază ale Rolului Avocatului, adoptate la Congresul al Optulea al Națiunilor Unite despre Prevenirea Crimei și a Tratatul Delicvenților. Havana (Cuba) 27 august-7 septembrie 1990.
46. Propunerea pentru o Directivă a Parlamentului European și a Consiliului cu privire la Dreptul de Acces la un Avocat în cadrul Procedurilor Penale și dreptul de a comunica în timpul arestului, Bruxelles, 08 iunie 2011, COM (2011) 326 final. Capitolul 5, Articolul 4.3.2.
47. Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie. Decizia cu privire la demersul apărării de excludere a dovezilor din ICTY în cazul Zdravko Mucic, 02 septembrie 1997, cazul nr. IT-96-21-T. [Online]: <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tdec/en/70902732.htm> (Vizitat la: 11.09.2019).
48. Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Yugoslavia (ICTY), 05 noiembrie 2009, Procurorul vs Radovan Karadzic, nr. IT-95/18-T. [Online]: <http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tdec/en/091105.pdf> (Vizitat la: 13.10.2019).
49. Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Yugoslavia (ICTY), 09 mai 2003, Hotărârea cu privire la demersul Procurorului de a numi un avocat care să-i acorde asistență lui Vojislav Seselj, cazul nr.IT-03-67-PT, alin. 21. [Online]: <http://www.icty.org/x/cases/seselj/tdec/en/030509.htm> (Vizitat la: 15.09.2019).

Copyright©IALANJI Arina, 2019.

Contacts / Contacte / Контакты:

IALANJI Arina,

Universitatea Tehnică a Moldovei,
Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt 168,
Chișinău 2004

E-mail: ialanjarina@mail.ru